

УДК 634.8:339

**ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМ АПК
НАЦІОНАЛЬНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНІВ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

**В.В. Нечипоренко, к. с.-г. н., доцент, Сумський національний
аграрний університет**

У статті, на основі наукових джерел, висвітлено і обґрунтовано основні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності систем АПК на національному та регіональному рівнях. Розкрита сутність понять «конкурентоспроможність» на рівні галузі та країни.

Ключові слова: методологія дослідження конкурентоспроможності, конкурентоспроможність галузі (країни), портфельний аналіз, регіональна галузева конкурентоспроможність.

Вивчення конкурентоспроможності потребує формування наукових методологічних положень та розробки цілої низки різноманітних методів, за допомогою яких можна провести комплексний аналіз, ураховуючи конкурентні переваги та недоліки, установити найбільш пріоритетні галузі.

Визначення сутності конкурентоспроможності регіону (країни), фактори та методи її оцінки висвітлювалися та знаходили відображення у наукових працях, як українських так і закордонних науковців, а саме: П. Беленького [5], М. Портера [4], С. Казанцева [1], Н. Калюжної [2], Д. Колькіна В. Шорохова, та ін.

Методика досліджень. У процесі дослідження застосовувались такі методи: дедуктивний, індуктивний та узагальнення – при дослідженні теоретичних аспектів формування поняття «конкурентоспроможність»; абстрактно-логічний – щодо теоретичних узагальнень та формулювання висновків.

Базою досліджень виступили праці провідних вітчизняних та іноземних вчених-економістів та інші джерела.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження конкурентоспроможності - система понять базисних принципів, методів, методик, способів, засобів вивчення і реалізації у вигляді програми (алгоритму), прийомів і способів досягнення практичної мети. Ефективність методології управління конкурентоспроможністю економічних об'єктів проявляється в якості вирішення науково - практичних завдань, принципах досягнення мети.

Найфундаментальнішим з поміж досліджень поняття конкурентоспроможності вважається наукова праця М. Портера, який запропонував свій власний підхід, відображений у теорії конкурентних переваг, що згодом став вже майже загальноприйнятим. Для розуміння сутності та того, як утворюються конкурентні переваги країни, М. Портер за основну одиницю аналізу бере окрему галузь економіки [4].

Конкурентоспроможність галузі - здатність залучати інвестиції та забезпечувати високий рівень прибутковості капіталу.

Макроконкурентоспроможність (конкурентоспроможність країни) - спроможність створювати і підтримувати високий рівень доходів в умовах міжнародної конкуренції.

У цих видах конкурентоспроможності є спільний елемент - конкурентоспроможність продукту, без неї неможлива ні конкурентоспроможність фірми, ні конкурентоспроможність галузі, ні конкурентоспроможність країни (макроконкурентоспроможність). Вона тим вища, чим менші витрати виробництва продукту та більший прибуток, закладений в ціні [5].

Порівняно новою концепцією є залежність конкурентоспроможності систем АПК національного та регіонального рівнів від регіональної галузевої політики та регіональної галузевої стратегії. Вони - частина процесу управління регіоном.

Процес управління регіоном повинен починатися з регіональної галузевої стратегії. Елементом загальної регіональної стратегії є стратегія розвитку АПК

регіону (регіональна галузева стратегія). Інструментами розробки стратегії розвитку АПК регіону є портфельний аналіз, стратегічне планування. Портфельний аналіз частина стратегічного аналізу, спосіб оцінки господарської діяльності з метою вкладення коштів в найбільш ефективні та перспективні напрямки або скорочення інвестицій у неефективні види бізнесу.

Одиниця портфельного аналізу - «стратегічна зона господарювання» (СЗГ). Але для стратегічної оцінки галузевої діяльності регіону, поняття «СЗГ» мало підходить, так як не відображає повною мірою практичну складову цього питання.

Програма розробки галузевої стратегії розвитку регіональної галузевої конкурентоспроможності повинна включати формування економічної моделі функціонування галузі регіону.

Основними методами розробки галузевих стратегій вважаються: стратегічний аналіз, бюджетування, контролінг, факторний аналіз, методи директ - і стандарт - костинг і т. д.

При реалізації галузевої стратегії можливі ризики: цілепокладання, дефіциту ресурсів, недостатньої юридичної та податкової підготовки змін, низький рівень ділової культури та норм етики галузевого бізнесу.

Можна використовувати галузеву стратегію компромісу інтересів учасників регіонального галузевого розвитку, структуру за рівнем ефективності та значущості для галузі регіону, підвищення інвестиційної привабливості галузі регіону, вироблення конкурентоспроможної стратегії регіонального галузевого бізнесу, розвитку систем комерційного і фінансового галузевого управління, цільових регіональних галузевих ринків.

До факторів розвитку галузевої конкурентоспроможності регіону можна віднести: цінову конкурентоспроможність галузевих товарів, перспективи регіонального галузевого ринку, технологічний рівень галузевої економіки, якість галузевих товарів, конкуренцію на регіональних галузевих ринках, ресурси галузі [3].

Елементами стратегії розвитку регіональної галузевої конкурентоспроможності можна вважати: ключові компетенції та пріоритетні напрямки розвитку галузі, витрати на виробництво галузевих товарів, систему регіонального галузевого планування, «регіональні галузеві стратегічні майданчика».

«Регіональний галузевий стратегічний майданчик» - це господарююча адміністративно-територіальна одиниця з великим набором галузевих конкурентних переваг у порівнянні з іншими господарюючими адміністративно-територіальними одиницями в галузі регіону.

Чинники зниження регіональної галузевої конкурентоспроможності: зношені виробничі потужності, низький коефіцієнт завантаження виробничих потужностей, високі витрати на виробництво галузевих товарів.

Вибір стратегії розвитку галузевої регіональної конкурентоспроможності обумовлений можливостями галузевої регіональної диверсифікації і спеціалізації на конкурентних перевагах, цільових регіональних галузевих ринках.

У регіональну галузеву стратегію доцільно включати набір цільових показників, що оцінюють конкурентоспроможність галузі регіону. Сучасна наука пропонує безліч варіантів.

Конкурентоспроможність міжнародної галузевої торгівлі можна оцінити за показником міжнародної конкурентоспроможності по Шорохову В. П., Колькіну Д. Н.[6], індексу виявлених порівняльних переваг RCA_i (Revealed Comparative Advantage) (Формула 1.1):

$$RCA = (X_{iB}/X_B)/(X_{iA}/X_A), \quad (1.1)$$

Де: X_{iB} – експорт (імпорт) окремої галузі країни

X_B – загальний експорт (імпорт) країни

X_{iA} – світовий експорт (імпорт) окремої галузі

X_A – загальний світовий експорт (імпорт)

Цей показник необхідний для оцінки ефективності галузевої торгівлі регіону, в тому числі по товарним групам.

Якщо $RCA > 1$, то спостерігається міжнародна галузева конкурентоспроможність регіону відповідно значенню показника.

Недоліком оцінки міжнародної галузевої конкурентоспроможності регіону за цим показником є відсутність можливості врахування величини натуральних обсягів товарів при оцінці у вартісному вираженні вихідних показників для розрахунку.

Шорохов В. П., Колькін Д. Н. стверджують, що «чим вище ступінь обробки товарів на території регіону, тим нижча його зовнішня конкурентоспроможність» [6].

За дослідженнями розглянутих авторів були сформульовані цілі регіональної галузевої стратегії: досягнення економічного зростання, зниження рівня безробіття, створення робочих місць з новими видами економічної діяльності. Крім того, на думку білоруських учених, регіональну галузеву стратегію необхідно доповнити параметрами: «перелік необхідних галузей, необхідна ступінь розвитку галузей (за часткою випуску), межі імпортозаміщення товарів і послуг власним виробництвом (розвиток імпортозаміщення), обсяги розширення випуску експортної продукції (при стимулюванні експорту)». Останні два параметра найбільш близькі нашій концепції стратегії регіональної галузевої конкурентоспроможності.

Іншим показником галузевої конкурентоспроможності регіону відповідно за теорією Шорохова В. П., Колькіна Д. Н. [6] може бути показник локалізації галузевого виробництва (оцінка стану галузевого ринку праці) (Формула 1.3):

$$Y_i = \left(\frac{\frac{E_i^j}{E_i}}{\frac{E^j}{E}} \right) \quad (1.2)$$

де; Y_i - показник локалізації;

E_i^j , E_i , E^j , E - чисельність зайнятих відповідно в виробництві (галузі) і в регіоні j , у виробництві і в країні, в регіоні j , в країні.

Таким чином, показник локалізації галузевого виробництва - чинник прийняття рішень «про створення нових галузевих виробництв» і конкурентоспроможності територіальних галузевих систем.

Шорохов В. П. і Колькін Д. Н стверджують, що «національна конкурентоспроможність можлива з розвитком регіональної конкурентоспроможності, що базується на конкурентоспроможності суб'єктів господарювання» [6].

Конкурентоспроможність економічних об'єктів важливо оцінити. На думку Казанцева С. В. - ця здатність визначається всередині країни і називається внутрішньою конкурентоспроможністю регіонів країни. Він стверджує, що така оцінка робиться з використанням наступних показників. Вибирається ряд економічних індикаторів $\{x_{i,j,t}\}$, що характеризують галузеву конкурентоспроможність регіонів.

1. Найкраще максимальне значення: $X_t = \max_{j,t} \{x_{i,j,t}\}$, $x_i = \min_{j,t} \{x_{i,j,t}\}$, (1.3)

2. Найкраще мінімальне значення: $X_t = \min_{j,t} \{x_{i,j,t}\}$, $x_i = \max_{j,t} \{x_{i,j,t}\}$, (1.4)

У цій методиці перша група $(X_1, X_2, \dots, X_m)$ може бути найбільш конкурентоспроможними індикаторами, а друга група $(x_1, x_2, \dots, x_m)$ неконкурентоспроможними індикаторами стану галузі регіону $\{x_{i,j,t}\}$.

Якщо величина показника конкурентоспроможності галузі регіону відповідає високому або достатньому рівню, то є конкурентна перевага з досліджуваного фактору [1].

Цікавими є дослідження Калюжнкової Н. Я. [2] про типи конкурентної взаємодії регіонів:

- за характером взаємодії: співробітництво (кооперативна взаємодія), амбівалентна поведінка (відсутність взаємодії), суперництво;
- за ступенем суперництва: пасивні, активні і агресивні;
- за стратегією конкуренції: стратегічна взаємодія і не стратегічна взаємодія регіонів.

Інтегральний індекс галузевої конкурентоспроможності за набором показників (індексів) або індексів галузевих конкурентних переваг можна розрахувати за формулою середньої геометричної (Формула 1.5).

$$I'_{compm} = \sqrt[N]{I_{comp1} \times I_{comp2} \dots I_{compn}}, \quad (1.5)$$

де I'_{compm} - інтегральний індекс галузевої конкурентоспроможності m-ого економічного об'єкту;

I_{compn} - індекс галузевої конкурентоспроможності економічного об'єкту по n-ому показнику конкурентоспроможності або n-ої галузевої конкурентної переваги;

N - кількість показників конкурентоспроможності або галузевих конкурентних переваг.

Висновки. Таким чином, методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності передбачають декомпонування цього процесу на окремі рівні: продукції, підприємства, галузі, регіону. Безліч показників конкурентоспроможності може бути включено в оцінку регіональної галузевої конкурентоспроможності та цільовими пріоритетами в галузеву регіональну стратегію з урахуванням особливостей розвитку регіонів

ЛІТЕРАТУРА

1. Казанцев С.В. Оценка внутренней конкурентоспособности регионов России / С.В. Казанцев / ЭКО. Всероссийский экономический журнал. – 2008 - № 5. – С 63-80
2. Калюжнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации / Н.Я. Калюжнова/ – М.: Теис, 2004. – 526с.
3. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління : [монографія] / Л.І. Піддубна/ — Х. : ІНЖЕК, 2007. — 368 с.
4. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под. ред. и с предисловием В.Д. Щетина. – М.: Междунар.отношения, 1993. – 896 с
5. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону / [Н.А. Мікула, Н.І. Гомольська, В.І. Шевченко-Марсель та ін.; за ред. П.Ю.

Беленького] /НАН України. Інститут регіональних досліджень.– Львів, 2005. – С. 12.

6. Шорохов В.П., Колькин Д.Н. Оценка конкурентоспособности региона / В.П. Шорохов, Д.Н. Колькин / Проблемы прогнозирования. – 2007. - № 1. – С. 92-101

REFERENCES

1. Kazantsev S.V. Assessment of the domestic competitiveness of Russian regions. *ECO. All-Russian economic Journal*, 2008, no. 5, pp. 63-80 (in Russian).
2. Kalyuzhnova N. (2004). *Competitiveness of Russian regions under globalization*. Moscow: Teis, 2004. 526 p. (in Russian).
3. Piddubna L.I. *The competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and control*. Kharkiv: VD "Inzhek", 2007. 368 p. (in Ukrainian).
4. Porter M. (1993). *International competition*. Moscow: International relations, 1993. 896 p. (in Russian)
5. Mikula N.A., Homolska N.I., Shevchenko-Marsel V.I. et.al (2005) *Factors and mechanisms for ensuring the competitiveness of the region*. Lviv: The national Academy of Sciences of Ukraine. The Institute for regional studies, 2005. 12 p. (in Ukrainian).
6. Shorohov V.P., Kolkin D.N. (2007) Assessment of competitiveness of the region. *Problems of forecasting*, 2007, no 1, pp. 92-101(in Russian).

Аннотация

Нечипоренко В.В.

Оценка конкурентоспособности систем АПК национального и регионального уровней: методологические аспекты

В статье отмечается, что изучение конкурентоспособности требует формирования научных методологических положений и разработки целого ряда разнообразных методов, при помощи которых можно провести комплексный анализ, учитывая конкурентные преимущества и недостатки. В процессе исследования определено, что объединяет понятия

«конкурентоспособность отрасли» и «конкурентоспособность страны». Ключевым таким элементом является конкурентоспособность товара.

Установлено, что существует зависимость конкурентоспособности систем АПК национального и регионального уровней от региональной отраслевой политики и региональной отраслевой стратегии. Они составляют часть процесса управления регионом. При этом, инструментом разработки стратегии развития АПК региона является портфельный анализ.

Особое внимание в процессе исследования отведено вопросу региональной отраслевой конкурентоспособности, где определены ее цели, методы разработки, факторы развития, основные элементы и показатели, которые оценивают конкурентоспособность отрасли региона.

Так, основными методами разработки отраслевых стратегий считаются: стратегический анализ, бюджетирование, контролинг, факторный анализ, методы директ- и стандарт- костинга и т. д.

К факторам развития отраслевой конкурентоспособности региона можно отнести: ценовую конкурентоспособность отраслевых товаров, перспективы регионального отраслевого рынка, технологический уровень отраслевой экономики, качество отраслевых товаров, конкуренцию на региональных отраслевых рынках, ресурсы отрасли.

Элементами стратегии развития региональной отраслевой конкурентоспособности можно считать: ключевые компетенции и приоритетные направления развития отрасли, издержки на производство отраслевых товаров, систему регионального отраслевого планирования, «региональные отраслевые стратегические площадки».

Выбор стратегии развития отраслевой региональной конкурентоспособности обусловлен возможностями отраслевой региональной диверсификации и специализации на конкурентных преимуществах, целевых региональных отраслевых рынках.

В качестве показателей оценки уровня региональной отраслевой конкурентоспособности можно предложить рассмотренные показатели: международной конкурентоспособности - необходим для оценки эффективности отраслевой торговли региона, в том числе по товарным группам; локализации отраслевого производства - фактор принятия решений «о создании новых отраслевых производств» и конкурентоспособности территориальных отраслевых систем; экономические индикаторы; интегральный индекс отраслевой конкурентоспособности

Таким образом, множество показателей конкурентоспособности может быть включено в оценку региональной отраслевой конкурентоспособности и целевыми приоритетами в отраслевую региональную стратегию с учётом

особенностей развития регионов. Вместе с тем, индекс выявленных сравнительных преимуществ и показатель локализации производства имеют второстепенное значение в оценке эффективности стратегии.

Ключевые слова: методология исследования конкурентоспособности, конкурентоспособность отрасли (страны), портфельный анализ, региональная отраслевая конкурентоспособность.

Annotatin

Nechyporenko V.V.

Assessment of competitiveness of agribusiness systems, national and regional levels: methodological aspects

The article notes that the study of competitiveness requires the formation of scientific and methodological provisions for the development of a number of different methods by which you can conduct a comprehensive analysis, taking into account the competitive advantages and disadvantages. The study determined that a combination of the "competitiveness of the industry and the country's competitiveness". This key element is the competitiveness of a product, without which neither the competitiveness of the firm, the competitiveness of industry nor the country's competitiveness.

It is established that there is a dependence of the competitiveness of the agribusiness systems of the national and regional levels of regional policy and regional industry sector strategies. They are part of the process of regional governance. Thus, tool development strategy of agricultural development of the region is portfolio analysis.

The special attention during research is given to the issue of regional sectoral competitiveness, which identifies its goals, methods of development, factors of development, main elements and indicators that assess the competitiveness of industry in the region.

So, the main methods of developing sector strategies are: strategic analysis, budgeting, controlling, factor analysis, methods of direct and standard costing, etc.

Factors of development of competitiveness of the region include: price competitiveness of sectoral products, the prospects of regional industry market, technological level of industrial Economics, the quality of industry products, competition in regional commodity markets and resources industry.

Elements of strategy of development of regional industry competitiveness can be considered: core competencies and priorities of the industry development, the cost of production of sectoral goods, the system of regional industry planning, "regional strategic industry area".

The choice of strategy of development of regional competitiveness is possible because of the regional sectoral diversification and specialization for competitive advantages, target regional industry markets.

As indicators to measure the level of regional sectoral competitiveness can be considered indicators offer: international competitiveness is necessary to assess the effectiveness of sectoral trade in the region, including by commodity groups; the localization industry-specific production factor decisions "about the creation of a new industrial production" and the competitiveness of the territorial and sectoral systems; economic indicators; integral index of industry competitiveness

Thus many of the competitiveness indicators can be included in the evaluation of regional industrial competitiveness and target priorities in sectoral regional strategy taking into account the characteristics of the regions. However, the revealed comparative advantage index and the index of localization of production are of secondary importance in assessing the effectiveness of the strategy.

Keywords: *research methodology of competitiveness, the competitiveness of the industry (country) portfolio analysis, regional industry competitiveness.*